

Over Goede Wijn en de visie van paus Franciscus

ROELF HAAN

Van Jan Hendriks' boek *Goede wijn. Waarderende Gemeenteopbouw* ben ik evenzeer onder de indruk als van het pauselijke document *Evangelii Gaudium*. Sterker nog: van Jan konden we zo'n boek verwachten (hij noemt het zelfs zijn testament!), gezien zijn levenslange "pastoraat aan de gemeenteopbouwers". Maar van de paus? Ik was verrast. Ook de paus droomt over kerkvernieuwing. Wij zijn van het Vaticaan gewend dat het vindt dat de kerk nooit hoeft te veranderen. De leden van de kerk, ook priesters en bisschoppen, kunnen zondigen, maar de kerk zelf is iets mystieks en onaantastbaars, "iets" dat niet *hoeft* te veranderen. Paus Franciscus richt zich wel degelijk tot de kerk zelf. Zij vertegenwoordigt in veel opzichten een systeem dat tussen God en de gelovige is in komen te staan. De kerk moet hervormd worden. Zij lijdt aan geestelijke wereldgelijkvormigheid. In pastorale en missionaire zin moet de kerk zich bekeren, de dingen kunnen niet worden gelaten zoals zij zijn. Kerkelijke structuren staan een dergelijke vernieuwing in de weg. Ook al zijn op zichzelf goede structuren niet voldoende: die moeten voortdurend worden bestuurd, onderhouden en geëvalueerd. Vanuit een visie.

Goede wijn. Waarderende Gemeenteopbouw vind ik een eenvoudig en tegelijk diepzinnig boekje. Eenvoud en wijsheid gaan samen. Het is belangrijk dat wij de wijze vrouwen en mannen die er rondom ons zijn, herkennen. De wijsheid is niet gegeven met de functie. Alsof, als je een officiële en belangrijke baan hebt, je wel heel wijs moet zijn! Daarover gaat een mooie column, opgenomen in het Bijbelboek Prediker (9: 14-18):

Er was een kleine stad met weinig inwoners. Een machtig koning trok tegen het stadje op, omsingelde het en bouwde grote belegeringswerken. Er woonde daar een man van lage afkomst, die wijs was en met zijn wijsheid de stad had kunnen redden. Maar niemand schonk aandacht aan die onbeduidende persoon. Ik zei daarom tegen mezelf: Wijsheid is beter dan macht, maar de wijsheid van een mens van lage afkomst wordt geminacht en zijn woorden vinden geen gehoor. Het is beter dat je luistert naar de kalme woorden van de wijzen dan naar het geschreeuw van een heerser onder dwazen. Wijsheid is beter dan het wapengekletter van zo'n dwaas; hij alleen richt al veel goeds te gronde.

In de kerk van de *Goede Wijn* bestaan geen onbeduidende personen. Jan Hendriks heeft er iets op gevonden: als de lokale geloofsgemeenschap zich bezint op haar eigen opbouw en agenda, dan moet het gesprek daarover met *allen* (en zelfs ook met alle andere betrokkenen, aan de buitenkant) worden gevoerd. Zo wordt het risico dat er iemand wordt buitengesloten op eenvoudige wijze vermeden. De principes die aan deze planning ten grondslag liggen, zijn niet alleen eenvoudig, maar ook zo evident, dat ze algemene gelding hebben. De methode van de "waarderende gemeenteopbouw" is dan ook in belangrijke mate afgekeken van andere sectoren, met andere organisatievormen, thema's en doelstellingen, die werken met de theorie van het "waarderend organiseren".

Maar ook binnen de (oecumenische) breedte van de kerk doet zij opgeld. Soms even onopgemerkt als vanzelfsprekend, of soms plotseling als voorpaginanieuws, omdat de eenvoudige wijze toevallig ook een hoogwaardigheidsbekleder is, die nu eenmaal in het nieuws is. Zo'n wijze is paus Franciscus, die eind vorig jaar zijn document publiceerde getiteld *Evangelii Gaudium (De vreugde van het Evangelie)*. Daarin staan verrassende parallellen met de lijnen en uitgangspunten die in *Goede Wijn* worden geschetst. Katholieken die zich inzetten voor de opbouw van hun lokale geloofsgemeenschappen en die geïnspireerd worden door de methode van de Waarderende Gemeenteopbouw, vinden in deze pauselijke *exhortatie* (aansporing) krachtige steun.

Goede Wijn wijst naar de kern van het gemeente-zijn: dat is het onderlinge verband tussen mystiek, gemeenschap en diakonie. Franciscus gebruikt de term missie. "Gemeenschap en missie zijn diepgaand met elkaar verweven". "De vreugde van het Evangelie is voor alle mensen: niemand kan worden uitgesloten" (23).

De waarderende gemeenteopbouwers willen vastgeroeste kerkelijke organisatiepatronen doorbreken. Zij vinden de paus aan hun zijde. Franciscus droomt van "een missionaire impuls die in staat is alles te transformeren, zodat de kerkelijke gewoonten, wijzen van doen, tijden en agenda's, woordgebruik en structuren passend kunnen worden ingezet voor het doel de wereld van vandaag te evangeliseren, in plaats van voor de zelf-handhaving van de kerk zelf" (27). De paus spreekt van niet minder dan van een bekering van het pastoraat (*pastoral conversion*). Het gewone pastorale werk moet op ieder niveau inclusiever worden en opener. En: "Aangezien ik geroepen ben datgene in praktijk te brengen waartoe ik anderen oproep, moet ook ik denken aan een bekering van het paus-zijn (*a conversion of the papacy*). Zoals de oproep tot pastorale bekering het pausschap betreft, zo geldt die ook voor de centralistische structuren van de kerk (32).

De waarderende gemeenteopbouw wil het volstrekte alternatief zijn van de kerk die angstig en bezorgd is omdat ze zichzelf beleeft als bedreigde groep (*Goede wijn*, p. 92). Die angst verjaagt de missie. Paus Franciscus is het daar erg mee eens (39): "Ik wil geen kerk die zich zorgen maakt om haar centrale positie en die dan uiteindelijk vastloopt in een web van obsessies en procedures". De paus zegt dat hij hier herhaalt wat hij vaak gezegd heeft tegen de priesters en leken in Buenos Aires: ik heb liever een gebutste kerk doordat zij de straat op is gegaan, dan een kerk die zich opsluit in haar eigen veiligheid (49). Dat is een kerk die in geestelijk opzicht wereldgelijkvormig is geworden. Het is de kerk als museumstuk, in het bezit gekomen van selecte enkelen. Die zich druk maakt om doctrine en prestige, maar "geen enkele zorg heeft over de reële impact van het Evangelie op het gelovige volk van God of de concrete noden van de tegenwoordige tijd". Deze houding leidt gemakkelijk tot een *business* mentaliteit die bezig is met management, statistieken, met planning en evaluaties "waarvan de voornaamste begunstigde niet Gods volk is maar de kerk als instituut" (95). Dit voedt "de opgeblazenheid van degenen die blij zijn met een weinig macht en die liever de generaal zijn van een verslagen leger dan gewoon soldaat" (96). Dit is hetzelfde waartegen Jan Hendriks waarschuwt als hij spreekt van "geestelijk gedraineerde wegen (sociale technologie) en verzakelijkte economische structuurmodellen". Die zijn pastoraal gezien verwoestend (p. 14, 119).

De paus vervolgt: Christus noemde zijn volgelingen een "kleine kudde", maar juist daarom ook een zoutend zout. Christenen moeten hun comfortabele zone verlaten om de periferie te kunnen bereiken die het licht behoeft van het Evangelie. "God beware ons voor een wereldlijke kerk met een oppervlakkige geestelijke en pastorale opsmuk!" (97).

En wat de diakonia betreft - “Wij moeten duidelijk en zonder een blad voor de mond te nemen zeggen”, aldus Franciscus, “dat ons geloof en de armen onafscheidelijk met elkaar zijn verbonden” (48). De toewijding aan de armen is dus niet maar een bijkomend “moreel” gebod; het is een zuivere geloofskwestie. Het document citeert 1 Johannes 3: 17: “wie nu in de wereld een bestaan heeft en zijn broeder gebrek ziet lijden, maar zijn binnenste voor hem toesluit, hoe blijft de liefde van God in hem?” (187). Jan Hendriks valt hem bij (p. 47): “de weg naar God loopt dood als wij de arme vergeten. God laat zich niet zien als wij de arme niet zien. Maar bekommer je je om je medemens, dan wordt het anders. ‘Dan geeft de Heer antwoord als je roept; als je om hulp schreeuwt, zegt Hij: ‘Hier ben Ik’ (Jes. 58: 9)”.

Goede Wijn en *Evangelii Gaudium* delen een visie en zij delen de blijdschap (*gaudium*) die het uitgangspunt is. “Het is genieten” (*Goede wijn*, p. 16). Daarover mag worden geprekeerd! Jan Hendriks wijdt enkele bladzijden aan het gesomber over de preek (p./ 57 e.v.). Hoe kan de preek er toe doen? vragen de somberaars zich af. Dat is het paard achter de wagen spannen. Het pauselijke stuk besteedt een heel hoofdstuk van 66 paragrafen aan de verkondiging. Franciscus heeft een eenvoudig antwoord. Hij lijkt Jan Hendriks wel. Als Paulus in Filippenzen 2: 3 schrijft: wij moeten anderen belangrijker achten dan onszelf, dan moeten wij niet denken dat zo’n tekst eerst eens even interpretatie nodig heeft. Want dan kan aan het appel alleen maar afbreuk worden gedaan (271). Zo simpel is het!

Het bestuur van de kerk ontleent geen criteria aan zichzelf. Het pauselijke stuk laat zien dat aan de analyse van de werkelijkheid, ook de kerkelijke werkelijkheid, altijd een *visie* vooraf gaat. Het Evangelie is die visie. Het moet worden verkondigd, niet in debat, maar in de dienst aan de ander en aan de gemeenschap.

Roelf Haan is voormalig algemeen directeur van de IKON